

Отже, в період Сталінських репресій (голодомору 1932–1933 років та Великого терору 1937–1938 років), державне насилля зачепило не лише окремі соціальні прошарки населення УРСР, але й ні в чому не винних дітей. Так, мільйони дітей загинули під час голодомору 1932–1933 років, тисячі зазнали психологічних знущань, коли змушені були їсти своїх рідних братів і сестер, нерідко після таких жахів вони божеволіли. Не кращою ситуація була й у 1937–1938 роках. Сотні тисяч пересічних людей оголошували ворогами народу, а їхні діти ставали автоматично дітьми ворогів народу. На практиці це означало, що ті діти, чий фото висіли на дошках пошани, звідти зникали, а оцінки їм при відповідях штучно занижували без зайвих пояснень. Хоча радянська пропаганда стверджувала: «Діти за батьків не відповідають».

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Я. Нариси історії України : формування української модерної нації / Я. Грицак. – К. : «Генеза», 1997. – 249 с.
2. Де починаються права людини : уроки історії і сучасні підходи (Мультимедійний навчально-методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів) / Авт.-упор. О. Войтенко. – К. : ТОВ «Майстер книг», 2013. – 304 с.
3. Конквест Р. Жнива скорботи : Радянська колективізація і голодомор / Пер. з англ. / Р. Конквест. – К. : Либідь, 1993. – 384 с.
4. Кульчицький С. На засадах комуністичної доктрини / С. Кульчицький // Український тиждень. – 2013. – № 47. – С. 16–19.
5. Магочій П.-Р. Україна : історія її земель та народів / П.-Р. Магочій. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. – 794 с.
6. Ткаленко І. Прощення... Прощення... // Страсті за Бандерою : статті та есеї / упоряд. : Т. Амар, І. Балинський, Я. Грицак. – 2-ге вид., б. зм. – К. : Грані-Т, 2011. – 400 с.

Людмила Лушпай,
канд. пед. н., ст. викладач,
Національний університет
«Острозька академія»

ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано соціально-культурні фактори виникнення булінгу у сучасному британському суспільстві, висвітлено шляхи роботи щодо подолання цього негативного явища у середній школі.

Liudmyla Lushpai

BRITISH EXPERIENCE OF OVERCOMING BULLYING AT SECONDARY SCHOOLS

The article features the socio-cultural factors that cause bullying in modern society and the effective ways to overcome this negative phenomenon in secondary school.

У контексті виховання гендерної культури учнів середніх загальноосвітніх шкіл велика увага приділяється вирішенню проблеми булінгу. Дослідженню цього негативного явища та способам роботи з ним присвячені праці Н. Данкансон, П. Махоні, П. Рандолл, Дж. Салісбері. Назва «булінг» походить від англійського слова “bully”, яке означає «хуліган», «забіяка», «людина, яка використовує свою силу і владу, щоб налякати або заподіяти шкоду слабшим людям». Термін булінг (bullying) означає агресивну поведінку однієї людини, яка має вищий статус, стосовно іншої людини, яка має нижчий статус, з метою заподіяти їй моральну або фізичну шкоду, принизити її і в такий спосіб утвердити свою владу.

Явище булінгу досить часто трапляється і в дорослих трудових колективах, проте ця поведінка бере свій початок у молодшому підлітковому віці, коли одним з основних агентів гендерної соціалізації є школа. Булінг є явищем розповсюдженим і серед хлопців, і серед дівчат, хоча частіше до такої поведінки вдаються хлопці. Булінг є явищем інтернаціональним і досліджується вченими багатьох країн: Америки, Великої Британії, Канади, Норвегії, Фінляндії та інших. Як зазначав відомий російський науковець І. Кон, за останні 20 років «булінг» став міжнародним соціально-психологічним і педагогічним терміном, який означає складну сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем.

У науковій літературі, присвяченій питанням булінгу, представлено багато визначень цього явища. Х. Лейманн визначає булінг як «соціальну взаємодію, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, як правило не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає у жертви стан безпомічності і виключення з групи». Як зазначає П. Рандолл, очевидно, що жодна дитина не народжується з якимось особливим геном булінгу, який чекає на сприятливі обставини, щоб розпочати свою руйнівну дію. Більшість розуміє, що людина, яка так поводить, є продуктом складних соціальних процесів, які через недосконале навчання і виховання створюють антисоціальну особистість, схильну до агресивного маніпулювання іншими людьми, як правило, слабшими. До тих пір, поки моделі соціалізації (у тому числі й гендерної), будуть недосконалими,

невідповідними розвитку сучасного суспільства, будуть виховуватися люди, які ставатимуть ініціаторами булінгу в школі, на робочому місці, у сім'ї тощо.

Ми поділяємо думку переважної більшості британських дослідників, що причини розповсюдженості булінгу є соціальними. Роль чоловіка як годувальника сім'ї, який забезпечує матеріальний добробут, має непохитну владу і незаперечний авторитет у родині, відходить у минуле. Проте в культурі сучасного суспільства (практично в усіх сферах) діють застарілі норми маскулінності – стати чоловіком можна через утвердження своєї влади. Альтернативні шляхи і способи ще дуже нечіткі й неоформлені. Отже, булінг залишається загальноприйнятим способом набуття мужності.

Позбавитися булінгу – завдання надзвичайно складне, оскільки потребує зміни моделі взаємин між жінками і чоловіками на сучасному етапі розвитку суспільства. Середня школа є важливою інституцією суспільства, яка покликана зробити значний внесок у вирішення цієї проблеми. Дж. Салісбері наголошує, що нам всім, а педагогам середніх шкіл – особливо, необхідно пам'ятати і постійно нагадувати собі, що такі традиційні чоловічі характеристики, як сила, влада та можливість контролювати, не є вродженими. Ці риси є переважно соціальними конструктами, які були створені культурою, ідеологією суспільства у процесі історичного розвитку. Таким чином, ця створена або умовна маскулінність перестає бути незмінною, даною від природи, а стає тимчасовим, змінним конструктом. І, головне, таким конструктом, який учителі, батьки та учні можуть змінити за допомогою власних активних зусиль. На шкільних педагогів покладається завдання викоринення булінгу в міжстатевих стосунках як умови гуманітаризації виховання молодого покоління.

У 2006 році Міністерство освіти Великої Британії розробило рекомендації і стратегії, спрямовані на запобігання і викоринення булінгу в середніх школах: «Безпечне навчання – антибулінгова робота в школі» (“Safe to Learn: Anti-bullying Work at School”).

У цьому документі наголошується, що булінг – це недопустиме явище в школі, і кожен, хто працює у сфері шкільної освіти, є відповідальним за виховання ненасильницької поведінки учнів. Згідно з частиною 2 Закону про освіту та інспектування 2006 року, директори середніх шкіл повинні визначати критерії поведінки учнів у школі, які включають винагороди, санкції і стратегії управління поведінкою учнів. Директор і педагоги мають право застосовувати дисциплінарні заходи, якщо випадки булінгу мають місце і поза школою, наприклад, кібербулінг.

Антибулінгова складова стає важливим напрямком загальної політики шкіл. Міністерство освіти рекомендує прийняти кожній школі важливий документ – Статут про булінг (“Bullying – A Charter for Action”). Цей документ має містити чітко розроблені критерії самооцінки для учнів, за допомогою яких можна визначити своє ставлення до булінгу: чи схильний конкретний індивід стати ініціатором жорстокості, чи жертвою, чи має правильну позицію щодо подібної поведінки.

Наголошується на необхідності залучити до роботи з булінгом не тільки педагогів, а й батьків, громаду, самих учнів, представників органів управління освітою, церкву, поліцію. Директорам шкіл рекомендовано призначити педагога або психолога зі штату школи (Behaviour and Attendance Consultant), який був би відповідальним за вирішення питань, пов'язаних із булінгом, і в обов'язки якого входило б спостереження за поведінкою учнів, консультування і надання необхідної допомоги.

Школам рекомендовано регулярно проводити моніторинг ситуацій спілкування учнів щодо виявлення булінгу. Це допоможе визначити ефективні заходи, спрямовані на подолання цієї поведінки. Серед цілей впровадження антибулінгових шкільних заходів виділяють наступні:

- запобігти шкідливій поведінці або зупинити її, якщо вона спрямована на заподіяння шкоди іншим;
- реагувати на випадки булінгу розумно, адекватно (педагогам і психологам потрібно застосовувати професійні знання і уважне ставлення до кожної дитини);
- захищати учнів, які стають жертвами булінгу, допомагати їм у подоланні негативних наслідків булінгу;
- застосовувати дисциплінарні покарання до учнів, які ініціюють булінг, і допомагати їм зробити правильні висновки щодо неприпустимості подібної поведінки і власної відповідальності за свої дії.

Велика увага приділяється превентивним заходам, а саме:

- ефективному управлінню школою, коли чітко робиться акцент на неприпустимості булінгу;
- використанню навчальних можливостей з метою запобігання булінгу (необхідно включати питання, пов'язані з булінгом, у навчальні програми з таких предметів, як, наприклад, “Personal, Social and Health Education”, який присвячений основам психології, соціального життя і здоровому способу життя, «Citizenship classes» – «Права і обов'язки громадянина»);
- організації соціальних заходів, відповідно до шкільного календаря позакласних подій, спрямованих на підвищення обізнаності учнів щодо питань, пов'язаних із булінгом, і запобігання його випадкам (наприклад, антибулінговий тиждень – Antbullying Week, конференції, присвячені зазначеній проблематиці);

– залученню учнів у процес розробки і створення антибулінгової шкільної політики; до відкритого, чесного обговорення питань, пов'язаних із булінгом;

– з'ясуванню педагогами та адміністрацією школи найтиповіших ситуацій поза школою, де можуть виникати умови для проявів булінгу;

– оформленню шкільного інтер'єру такими засобами (інформаційні листівки, плакати, стінні газети тощо), які б сприяли запобіганню булінгу.

Важливими, на нашу думку, є рекомендації щодо поводження і роботи з ініціаторами булінгу. До учнів, які ініціюють булінг, повинні застосовуватися справедливі покарання, з урахуванням тієї шкоди, яку вони заподіяли іншій людині. Ці покарання мають такі цілі:

– переконати ініціатора булінгу в тому, що те, що він/вона зробили стосовно іншої людини, є неприпустимим у жодних обставинах;

– відмовити його/її від подібної поведінки в майбутньому;

– поінформувати інших учнів школи, що подібна поведінка є неприйнятною, і запобігти насильницьким діям;

– показати ініціатору (-рам) булінгу наслідки його/їх поведінки і наголосити на їх особистій відповідальності за ту шкоду, яку вони заподіяли іншій людині.

Ще одне важливе, на нашу думку, зауваження стосується ситуації, коли діти, які стали жертвами булінгу, хотіли б змінити школу з цієї причини. У рекомендаціях Міністерства освіти наголошується, що відраховувати дитину зі школи в цьому випадку неприпустимо, навіть якщо це робиться з найкращих побажань – відраховання зі школи здійснюється згідно із Законом про освіту 2002 року лише за порушення шкільної дисципліни.

Інші напрямки роботи з булінгом у середній школі повинні включати:

– залучення батьків до вирішення ситуацій булінгу й обов'язково до обговорення подібної поведінки і в тому випадку, коли їх дитина стає ініціатором булінгу, і коли є жертвою. У школі має бути затверджена процедура скарги на булінг і оприлюднення цих випадків;

– залучення учнів до різних позакласних видів діяльності (спорт, театр, екскурсії), де є можливості розширювати їх рольовий діапазон;

– організація послуг медіаторів – це можуть бути представники місцевої влади або спеціальні психологічні служби;

– установа співпраці з поліцейським відділком;

– робота з ініціаторами булінгу і роз'яснення їм, що вони мають компенсувати шкоду, заподіяну іншій людині своєю агресивною поведінкою.

Дуже важливою складовою роботи з булінгом у середній школі є переконання учнів у тому, що не можна приховувати випадки булінгу. Для жертви булінгу завжди боляче й образливо зізнаватися, особливо дорослим, про подібні ситуації, але оприлюднення випадків булінгу є необхідною умовою викорінення цього явища, воно також потребує сміливості і відваги. Отже, якщо дитина, яка стала жертвою булінгу, спромоглася сказати про це, то вона перестала бути жертвою і зробила важливий крок у напрямку утвердження своєї людської гідності.

Робота з булінгом у середній школі є, на нашу думку, важливим кроком на шляху досягнення основної мети гендерного виховання молодого покоління, а саме – створення фундаменту неупередженого ставлення до особи незалежно від її статі. Англійськими педагогами розроблено інтерактивні вправи, спрямовані на розвінчання цінностей культури «мачо», на виявлення гендерних стереотипів, які діють у суспільстві і впливають на життя людей («Стереотипи маскуліності», «Хлопці допомагають вдома», «Як тато навчає мене бути чоловіком»). Ці вправи пропонуються учням на уроках «Особистісне і соціальне виховання та навчання здорового способу життя», «Статеве виховання та міжстатевих взаємин».

Особливої уваги в роботі з булінгом потребує підготовка педагогічного колективу, яка має складатися з організованого навчання, до якого потрібно залучати психологів, соціальних працівників, науковців. Необхідним і потрібним є обмін досвідом між школами, організація конференцій тощо.

Таким чином, ефективна робота з булінгом, як важливий напрямок виховання гендерної культури молодого покоління, можлива за умови утвердження його в державній освітній політиці. Необхідно готувати педагогів до роботи з булінгом у середній загальноосвітній школі, а також обов'язково залучати психологічні служби, батьків, органи управління освітою, членів громади, церкву, поліцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dancanson N. Sexual Bullying : Gender Conflict and Pupil Culture in Secondary Schools / N. Dancanson. – Routledge, 1999. – 177 p.
2. Mahoney P. Schools for the Boys : Coeducation Re-assessed / P. Mahoney. – London : Hutchinson, 1985. – 208 p.
3. Randall P. Bullying in Adulthood : Assessing the Bullies and their Victims / P. Randall. – Brunner-Routledge, 2001. – 245 p.

4. Salisbury J. Challenging Macho Values : Ways of Working with Boys in Secondary Schools / J. Salisbury. – Falmer Press, 1996. – 315 p.
5. Safe to Learn : Embedding Anti-Bullying Work in Schools [Online resource] / Department for Children, Schools and Families guidance. – 2008. – Access : www.teachernet.gov.uk/wholeschool/behaviour/tacklingbullying/racisbullying.

Тетяна Мельничук,
аспірантка,
Інститут психології
імені Г. С. Костюка
НАПН України

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ПІДХОДІВ: ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ПРИ УСИНОВЛЕННІ

У статті проведений аналіз системного, комплексного підходу до функціонування сім'ї та соціально-психологічних засад, які забезпечують провідні соціальні потреби дитини, зафіксовані в Конвенції її прав.

Tetiana Melnychuk

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE UKRAINIAN AND INTERNATIONAL APPROACHES: PROTECTION OF THE RIGHTS OF CHILDREN AT THE ADOPTION

The article features the systematic, comprehensive approach to family functioning and social-psychological principles providing key social needs of a child, enshrined in the Convention on the Rights of the Child.

Одним з головних завдань будь-якого суспільства – реалізація прав дитини на виховання в сім'ї. Вони зафіксовані як в міжнародних документах (Декларації прав дитини, Конвенції ООН про права дитини та ін.), так і в прийнятих кожною державою законодавчих актах. Міжнародна практика влаштування дітей надає перевагу саме усиновленню. Сімейний кодекс України (СК) у ст. 207 свідчить, що усиновлення є прийняття усиновителями у свою сім'ю особи на правах дочки та сина. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для стабільних та гармонійних умов її життя (ч. 2, ст. 207 СК України). Усиновлення є не тільки формою влаштування, але й створення та збереження сім'ї.

У сучасних умовах України проблема поліпшення становища дітей в сім'ї набуває особливої значущості. Відомо, що суспільство оцінюється відповідно до якості життя, яке воно забезпечує наймолодшим громадянам, та здійснює всі необхідні заходи для захисту їх прав та інтересів. Особливого захисту потребують діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Кожна дитина має право на виховання в сімейному оточенні, незалежно від того, може її біологічна родина забезпечити нормальні умови життя та виховання чи ні. Цілою низкою державних та юридичних документів пріоритетом влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначено сімейне виховання, а основними його формами – усиновлення, оформлення опіки (піклування), влаштування у прийомну сім'ю чи до дитячого будинку сімейного типу.

В Україні більше десяти років проводиться цілеспрямована робота зі створення нової форми державної опіки – інституту прийомної сім'ї та дитячих будинків сімейного типу, що дає можливість дітям, позбавлених біологічних батьків, зростати та виховуватись в сімейному оточенні. Створення в Україні прийомних сімей як сімейної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розпочато у 1998 р. Відповідно до ратифікованої в 1991 році Верховною Радою України Конвенції ООН про права дитини, система усиновлення має забезпечувати всі умови, щоб усиновлення дитини здійснювалося тільки компетентними органами. Конвенція ґрунтується на принципі субсидіарності, закріпленому у Преамбулі та у ст.4, який є ключем до успішного її розуміння та застосування. Він означає, що необхідно докласти всіх зусиль з метою допомогти зберегти сім'ю або забезпечити дитині можливість бути усиновленою чи отримати піклування всередині країни. Також визнається, що усиновлення громадянами іншої країни може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, оскільки вона не може бути передана на усиновлення у сім'ю свого етнічного походження. Але принцип субсидіарності також означає, що процедури міждержавного усиновлення повинні запроваджуватися як невід'ємна складова системи захисту дітей і піклування про них, що відповідає пріоритетам Конвенції [3].

Отже, якщо забезпечення будь-якого належного догляду в країні походження дитини є неможливим, забезпечують усиновлення в іншій країні при застосуванні таких же гарантій і норм, які застосовуються щодо усиновлення в межах країни. При цьому мають забезпечувати права усиновленої дитини та захист від усіх форм дискримінації, як наприклад, на одержання громадянства незалежно від раси, статі, мови, національного походження тощо. Тому іноземним громадянам при усиновленні дитини з України додатково видають дозвіл уповноважених органів країни, де вони проживають, на в'їзд та постійне проживання